

De historische sensatie

HOE HET NATIONAAL ARCHIEF OMGAAT MET DIGITALISERING.

Désirée Crommelin
Fotografie Daniëlle van der Schans

“Digitaliseren om het digitaliseren is voor het Nationaal Archief geen optie. Dat kost veel te veel geld. We hebben honderd kilometer archieven, meer dan een miljoen foto’s en ruim driehonderdduizend landkaarten en tekeningen. Dat allemaal te digitaliseren loopt in de miljarden euro’s, zo hebben we hier intern wel eens uitgerekend. Wetend dat slechts twintig procent van ons archief gebruikt wordt, heeft het digitaliseren van de hele collectie dus ook niet echt zin. Voor projecten als *Metamorfoze* en *Beelden voor de toekomst*, beide in opdracht van het ministerie van OCW, en voor het project *Erfgoed van de Oorlog*, in opdracht van het ministerie van VWS, ontvangen we subsidie om te digitaliseren puur om te conserveren. Met die digitale documenten (of foto’s) kan het Nationaal Archief vervolgens alle kanten op voor zijn publiek. Het zijn de diverse slagen om digitaal materiaal toegankelijk te maken voor het publiek, die zo kostbaar zijn.” Als drs. Irene Gerrits, een prioriteitenlijstje Digitalisering zou mogen opstellen, dan zou voor haar als Hoofd sector Publiek van het Nationaal Archief publieksgericht gebruik en de Nederlandse Canon de leidraad zijn.

Geheugen der natie

De archiefwet uit 1995 schrijft voor dat overheidsorganisaties wettelijke verplichtingen hebben ten aanzien van hun archiefvorming en -beheer; daarbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen papieren of digitale documenten. Iedere recht- en bewijszoekende of historisch geïnteresseerde burger heeft recht op inzage in deze overheidsarchieven.

De ondertitel van het beleidsplan Nationaal Archief 2007-2010 is *Geschiedenis ontdekken*. Ook de eerste woorden van het Voorwoord van dit plan zijn veelzeggend: “Archieven vormen het geheugen van een natie. Zij bieden de mogelijkheid van rekenschap en verantwoording en van reflectie

en het verwerven van kennis over het verleden.” Zo plaatst het Nationaal Archief zich midden in de roerige Nederlandse samenleving, die op zoek is naar haar identiteit en waar de nieuwste politieke beweging zelfs de naam ‘Trots op Nederland’ draagt. Patriottisme, nationalisme, historisch bewustzijn, het mag allemaal weer. Woorden als natie, nationaal, of verleden waar in Nederland jarenlang een taboe op rustte, worden er nu links en rechts, te pas en te onpas gebruikt. In een multiculturele samenleving wel te verstaan, waar het huidige kabinet-Balkenende met de Nederlandse Canon *entoen.nu* en het in het leven roepen van een Nationaal Historisch Museum drukdoende is de nationale wortels op te graven.

In deze maatschappelijke context krijgen – en grijpen – de archieven hun kans. Ze hebben de wind mee en worden weer als waardevol gezien. Hun taak is niet meer alleen documenten opbergen, maar ze ook aan de burger te tonen. Dat het best even wennen was voor een naar binnen gekeerde wereld om zijn deuren open te gooien, ontkent het hoofd sector Publiek ten stelligste. “Het Nationaal Archief nam zelf in 2000 al het initiatief Nederlanders meer bewust te maken van het belang van historische kennis, dus ver voor uitspraken van verschillende politici. Er is de laatste jaren heel voortvarend geïnnoveerd: e-cultuur, publieksbereik en kennis, daar draait het nu in ieder geval bij het Nationaal Archief om. Vehikel daarbij wordt zijn nieuwe website met de Engelse werktitel *NA4all*, die nog onder constructie is.

Gezien de kosten digitaliseert het Nationaal Archief zijn

Irene Gerrits is vanaf 2002 hoofd van de sector Publiek in het Nationaal Archief. Hiervoor werkte ze ruim zestien jaar in de museumwereld in diverse functies. Als hoofd sector Publiek is ze verantwoordelijk voor de studiezaal, de vragen van klanten, de tentoonstellingen, de publicaties, de website en de communicatie.

collectie slechts op projectbasis. “Ook grijpen we samen met derden graag een kroonjaar, herdenkingsjaar of actuele gebeurtenis aan om te digitaliseren. Of het nu de opening van het archief-Drees is, het Nederland Australië-jaar 1606-2006, of de herdenking volgend jaar van de aankoop van Manhattan door de Nederlanders van de Indianen of kaarten van de 17de eeuwse cartograaf Johannes Vingboons: ze zijn allemaal voor het Nationaal Archief aanleiding om een tentoonstelling in te richten onder zijn eigen dak, in de Kunsthal in Rotterdam of in New York. Bij zulke gelegenheden worden de tentoongestelde stukken voor educatieve doeleinden gedigitaliseerd en verschijnen ze op de website onder de rubriek Vitrine.”

Gerrits haast zich te zeggen dat het Nationaal Archief voor het digitaliseren geen documenten of boeken uit elkaar haalt of versnijdt, zoals de KB kortgeleden aankondigde te gaan doen. “Onze collectie bestaat grotendeels uit losse, unieke stukken waarvan het uiterlijk een deel van de historische context vormt. Die te schenden is heiligschennis. Juist die verschijningsvorm geeft de historische sensatie!” Reden tot digitalisering is niet altijd per definitie publieke openbaarheid. Zo kreeg het Nationaal Archief enige tijd geleden een rijkssubsidie voor de digitalisering van het Archief Bijzondere Rechtspleging. Daarmee wordt dit niet-algemeen toegankelijke archief – waarin bij voorbeeld leden van de NSB en hun naoorlogse rechtsvervolgning staan genoteerd – intern voor het Nationaal Archief sneller te doorzoeken. Een groot gemak voor zijn medewerkers bij het beantwoorden van de frequente verzoeken naar informatie uit deze archieven.

Wat zijn de gevolgen van digitaliseren van de collectie van het Nationaal Archief? Bespaart dit ruimte, geld voor restauratie of onderzoek? Gerrits glimlacht en schudt ontkenkend haar hoofd. “Nee, ruimte scheelt het voorlopig niet. De ministeries kampen met een grote achterstand in het overbrengen naar ons archief van hun papieren archieven. Dus hebben we de komende jaren wel degelijk meer ruimte nodig om dit allemaal nog een plek te geven. We zijn momenteel bezig ruimte te scheppen door het archief herin te richten met o.a. nieuwe, verrijdbare stellingen. Wellicht zien we over een paar jaar de curve van ruimtegebruik licht afplatten, maar dan nog. Ervaring leert dat papier heel belangrijk voor ons is en zal blijven. De gebruiker wil een stuk graag vasthouden, voelen en ruiken. Dat is die historische sensatie.”

Nieuwe website

Bij het Nationaal Archief leven hoge verwachtingen over de gebruikersvriendelijkheid van de nieuwe website voor zowel intern als extern gebruik. “Het is de ultieme drager van onze e-cultuur voor de drie doelgroepen: de grasdui-

Nederlands Erfgoed: Digitaal!*

In het digitale tijdperk is aanwezigheid en bereikbaarheid via internet voor culturele instellingen van levensbelang. Zo verbreden zij de toegankelijkheid en zichtbaarheid van de enorme culturele rijkdom van Nederland, een van de belangrijkste taken die hen door de overheid is opgedragen. Een consortium van tien culturele instellingen wil nu een gezaghebbende digitale collectie Nederlands Erfgoed opzetten. Zo'n collectie geeft de mogelijkheid interessante dwarsverbanden te leggen en te tonen tussen de diverse verschijningsvormen van dat Nederlands Erfgoed, o.a. ingegeven door de Nederlandse Canon. “Binnenkort heb je naast het Vredesverdrag van Munster 1648 – een van de topstukken van het Nationaal Archief – een schilderij uit het Rijksmuseum op je scherm, waarop dit belangrijke moment voor de Republiek der Verenigde Nederlanden is vastgelegd.”

Deelnemers: Beeld en Geluid, Koninklijke Bibliotheek, Letterkundige Museum, Nationaal Archief, Naturalis, Nederlandse Architectuurinstituut, Nederlandse Fotomuseum, Nederlands Openluchtmuseum, Rijksmuseum Amsterdam en het Rijksmuseum van Oudheden.
www.nederlandserfgoeddigitaal.nl

ners, ondiepe gravers en diepgravers. Voor ieder wat wils. De *grasduiner*, een groeiende doelgroep, is in de geschiedenis van Nederland geïnteresseerd, maar is niet doelge-

richt op zoek naar historische informatie. De *ondiepe graver*, zoals scholieren en studenten, is gericht op zoek naar feitelijke historische informatie. En ten slotte is er de *diepgraver*; dit is iemand die vanwege zijn werk of studie op zoek is naar diepgaande informatie. Voor alle drie is er straks een virtuele studiezaal, een digitale archivaris, en als gebruiker kan hij er een eigen dossier maken en door interactiviteit bijdragen aan de verrijking van onze informatie, iets wat in het jargon *user generated content* heet. Dat kan inhoudelijk op feitenkennis of structureel door het toevoegen van trefwoorden of toegangen binnen onze collectie." Het bezwaar dat de wikipedia-achtig inhoudverrijking op feiten gevaren met zich meebrengt, wuift Gerrits

weg: "Daar zetten we wel een moderator op." Belangrijker voor haar is het feit dat de huidige site met nu al ruim 2.000 'toegangen' eind 2008 er ruim 3.000 zal hebben. Die toegangen zijn de inventarissen van de diverse archieven die voornamelijk door diepgravers worden gebruikt. De nieuwe website zal de gehele catalogus bevatten van ruim 6.000 toegangen.

Duurzaamheid

Om al die interesse en zelfwerkzaamheid tegemoet te komen is niet alleen toegankelijkheid, maar ook overzichtelijkheid een voorwaarde. De huidige site van het Nationaal Archief is in zijn streven naar volledigheid nog te overweldigend. Voor een instelling als het Nationaal Archief, dat zo veel in huis heeft, is het de kunst nu met de bouw van de nieuwe website te kiezen voor gebruikersvriendelijke overzichtelijkheid.

De onderliggende kennis van digitaliseren en digitaal archiveren is gebouwd op standaardisering en open soft-

“We kennen allemaal de ervaringen van de onderzoekers bij het NIOD in hun onderzoek naar de val van Srebrenica en de rol van Dutchbat daarin. Een deel van de communicatie via e-mail tussen het ministerie en de uitgezonden militairen werd het slachtoffer van die delete-knop.”

Hyperspectral Imager

Samen met TNO ontwikkelde het Nationaal Archief de Hyperspectral Imager (HSI) om historische stukken grondig door te lichten op hun conditie. Deze Magic Box – zoals die al in de wandeling heet – staat op de restauratieafdeling van het Nationaal Archief en zorgt voor een digitale registratie van drieënzeventig verschillende scans die alle onevenheden, vouwen en vlekjes in een historisch document in kaart brengt. Zo'n nietsontziende doorlichting gebeurt bijvoorbeeld voordat een stuk wordt uitgeleend aan derden. Later bij terugkeer in het Nationaal Archief gaat het stuk wederom de HSI in voor een nieuwe scan, die met de eerdere scan wordt vergeleken op beschadigingen of veranderingen. In binnen- en buitenland is grote interesse in deze uitvindingen.

De HSI zorgde kortgeleden voor een opmerkelijk inzicht rondom het Leidens Ontzet op 3 oktober in 1574. Het hardnekkige verhaal als zou een vrouw genaamd Magdalena Moons met haar trouwbelofte aan de Spaanse opperbevelhebber Francisco Valdez de stad Leiden van de Spanjaarden hebben gered, werd bevestigd. Dit ondanks dat dit feit eeuwenlang door de vaderlandse geschiedschrijvers naar het land der vrouwelijke fabeltjes werd verbannen. Nu blijkt, na doorlichting met de HSI van stukken van nazaten van Magdalena Moons, dat er wel degelijk sprake was van haar belofte en dat zij die kort na het vertrek van de troepen voor Leiden gestand deed in Antwerpen. Het echtpaar kreeg twee kinderen die beiden jong stierven. Na de dood van Valdez in 1580 of 1581 keerde Magdalena Moons terug naar Holland, waar zij nogmaals in het huwelijk trad.

ware. Een voorspelbaar struikelblok voor het Nationaal Archief is de archiefvorming bij een overheid die niet bekend staat om een gelukkige implementatie in ICT. Recent bleek uit rapporten van de Rekenkamer en onderzoek door de media dat belangenverstrengeling, knulligheid en eilandjesgeest binnen de verschillende departementen tot enorme geldverspilling hebben geleid. Met deze conclusies van vandaag de dag heeft het Nationaal Archief straks te maken. Het hoopt echter met het eDepot veel ellende te voorkomen. Daar kan de Rijksoverheid haar digitale archieven straks deponeren volgens de door het

Nationaal Archief voorgeschreven standaarden. “Daarom is de Taskforce Archieven zo belangrijk”, vindt Gerrits. “Daarin werken we nauw samen met stichting Erfgoed Nederland, stichting Digitaal Erfgoed Nederland, het Interprovinciaal Overleg en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Op zijn website www.taskforcearchieven.nl vindt de archiefsector de door de Taskforce gezamenlijk benoemde professionele standaarden voor de digitale kwaliteit van online dienstverlening, de ontwikkelde instrumenten daartoe en wordt kennis en ervaring uitgewisseld binnen deze sector.”

Een ander schijnbaar onschuldig probleem waar archieven tegenaan lopen is de heersende – maar misplaatste – opvatting dat de digitale werkomgeving het persoonlijke werkdomain is, waar de procedures en regels die voor papieren stukken gelden niet geëerbiedigd hoeven te worden. Naar eigen willekeur wordt de *delete*-knop gehanteerd. Dat is een ramp voor een archief en dus voor de recht- en bewijszoekende of historisch geïnteresseerde burger. We kennen allemaal de ervaringen van de onderzoekers bij het NIOD in hun onderzoek naar de val van Srebrenica en de rol van Dutchbat daarin. Een deel van de communicatie via e-mail tussen het ministerie en de uitgezonden militairen werd het slachtoffer van die delete-knop. De schade in de waarheidsvinding treft alle kanten in het verhaal en biedt betrokkenen weinig gevoel voor rechtvaardigheid.

Concluderend blijft de taak van het Nationaal Archief archiveren en conserveren voor haar gebruikers, waar nu de digitale archieven bijkomen. Door de razendsnelle ontwikkelingen op digitaal gebied en het snelle verval van digitale dragers is de houdbaarheid van digitale documenten in wat voor vorm ook beperkt, en ook diskettes en cd's kunnen beschadigen. Herstel van digitale bestanden achteraf, ook op het e-restauratie-atelier, is vrijwel onmogelijk. Eens verloren altijd verloren. Daarom besteedt het Nationaal Archief vanuit zijn kenniscentrum *Digitale Duurzaamheid* veel aandacht aan voorlichting en advies aan en ondersteuning van de archiefvormers bij de rijksoverheid. Internationale normen en standaarden op het gebied van informatiemanagement worden er tot Nederlandse standaarden verwerkt. **IK**

Désirée Crommelin is freelance journalist